

ДОДАТОК

Пропозиції до формування Концепції регіональної стратегії сталого розвитку Івано-Франківської області щодо енергозбереження, підвищення енергоефективності та використання відновлюваних джерел енергії в сільській місцевості

Вступ

Концепція сталого розвитку стала домінуючою ідеологією ХХІ століття для людства. Положення зазначеної концепції передбачають обов'язкове досягнення стійкості в екологічній, економічній та соціальній системах.

Поділяючи принципи сталого розвитку Україна приєдналась до Декларації Ріо-де-Жанейро щодо навколишнього середовища та розвитку. Слід визнати, що нині в Україні не сформовано послідовної стратегії сталого розвитку, як і не сформовано усталеного розуміння та визнання вичерпності ідеології невинного економічного зростання; при цьому враховується взаємний вплив економічного розвитку із екологічною та соціальною системами. Відсутність загальнодержавної стратегії сталого розвитку ускладнює формування відповідних регіональних стратегій та дотримання основних принципів такого розвитку, однак не заперечує їх створення та реалізації.

Наріжним каменем існуючої в Україні системи стратегічного планування розвитку регіонів країни є Державна стратегія регіонального розвитку та Стратегія економічного та соціального розвитку відповідного регіону. Відповідно до цього в даний час планування розвитку Прикарпаття має спиратися, насамперед на затверджену Стратегію економічного та соціального розвитку територій Івано-Франківської області до 2015 року (далі – СЕСР2015).

СЕСР2015 визначає ідею сталого розвитку як ідею, покладену в основу її формування. Водночас, аналіз цілей та пріоритетних напрямків СЕСР2015 та сучасних економічних процесів в регіоні дає підставити констатувати, що домінуючою розвитку є невинне зростання економічних показників регіону. Вибір за пріоритет невинного економічного зростання не є виключною характеристикою Івано-Франківської області, а є характерним для всіх регіонів України, що може розглядатись як наслідок незрілості державної політики в цьому напрямку.

Ігнорування принципів сталого розвитку має певні негативні прояви на Прикарпатті в екологічній, соціальній та економічній сферах. До таких проявів слід віднести надзвичайні екологічні ситуації (м. Калуш), застійні явища в економіці регіону, високий рівень забруднення атмосферного повітря, високий рівень трудової міграції, порушення екосистем в наслідок нераціонального ресурсокористування та його негативні наслідки (вирубування лісів, будівництво малих ГЕС, забруднення побутовими відходами сільських територій та т.і.), та т.і.

Саме тому розробка регіональної Концепції сталого розвитку (далі – КСР) та, на її основі, Стратегії сталого розвитку (ССР) Івано-Франківської області, які будуть базуватися на ідеології сталого розвитку та реалізовувати відповідні базові принципи, має стати пріоритетом в системі стратегічного планування розвитку регіону та стати наступником СЕСР2015.

Більша частина населення Прикарпаття проживає в сільській місцевості, що є характерною особливістю західного регіону України. Саме тому сталому розвитку сільських територій має бути приділена особлива увага при формуванні КСР та ССР.

Стратегічні сфери розвитку регіону

Туристично-рекреаційна галузь є визнаним та визначеним СЕСР2015 пріоритетом розвитку Прикарпаття, що базується на об'єктивній оцінці природно-ресурсного потенціалу регіону.

Туристично-рекреаційна галузь є визнаною рушійною силою зростання регіонального доходу, зайнятості й розвитку місцевої інфраструктури і зростання рівня життя місцевого населення, виступає як ефективний засіб охорони природи та культурної спадщини.

Стійкість туристично-рекреаційної галузі заснована на задоволенні базових емоційних потреб, потреби людини в пізнанні оточуючого світу та турботі про власне здоров'я. Саме тому регіон повинен розвиватись так, що економічне зростання не буде суперечити збереженню і поліпшенню якості довкілля, сприятиме раціональному використанню природних ресурсів, збереженню та відтворенню ландшафтного і біологічного різноманіття. Це дозволить зберегти природно-ресурсний потенціал регіону, на якому заснована вказана стратегічна галузь.

Перспективним для подальшого розвитку в регіоні є сільський зелений туризм, який надає додаткового імпульсу розвитку сільських територій.

При формуванні КСР необхідно врахувати збільшення антропогенного навантаження на довкілля від самої туристично-рекреаційної діяльності та передбачити вжиття заходів з упередження та зменшення її негативних наслідків.

Енергозбереження, підвищення енергоефективності та використання відновлюваних джерел енергії

Одним із принципів сталого розвитку є скорочення та викорінення практики нераціонального виробництва та споживання ресурсів.

Енергозбереження (далі – ЕЗ) та підвищення енергоефективності (далі – ЕЕ) реалізують зазначений принцип в сфері видобування, перетворення, транспортування та кінцевого використання паливно-енергетичних ресурсів (далі – ПЕР). Скорочення викидів забруднюючих речовин, парникових газів, стічних вод, золи та шлаку, пов'язане із скороченням нераціонального використання ПЕР, сприяє зменшенню антропогенного навантаження на навколишнє середовище та, відповідно, сприяє втіленню іншого базового принципу сталого розвитку – збереження довкілля.

Використання відновлюваних джерел енергії (далі – ВДЕ) дозволяє скоротити споживання викопних палив, підвищити енергетичну безпеку, підвищити надійність енергопостачання, зменшити локальний та глобальний антропогенний вплив на навколишнє середовище.

Таким чином, спільна та узгоджена реалізація заходів ЕЗ, підвищення ЕЕ та використання ВДЕ дозволяє реалізувати базові принципи сталого розвитку.

В СЕСР2015 недостатньо уваги приділено ЕЗ, ЕЕ та ВДЕ в цілому та на сільських територіях, зокрема. В той же час в регіоні діє Програма енергоефективності Івано-Франківської області на 2010-2014 роки (далі – ПЕЕ2014), в рамках якої реалізуються окремі заходи в цій сфері. Велика частина цих заходів реалізуються саме на сільських територіях.

Реалізація окремих заходів в рамках ПЕЕ2014 без визначення стратегічних цілей та узгодженості із іншими напрямками розвитку регіону та сільських територій, зокрема, може призвести до порушення балансу в еколого-соціально-економічній системі.

В тій частині КСР, яка буде присвячена розвитку сільських територій, доцільно приділити окрему увагу питанням ЕЗ, ЕЕ та ВДЕ, та енергозабезпечення сільських територій регіону загалом. Оскільки основним споживачем ПЕР на сільських територіях Прикарпаття є приватні домогосподарства та об'єкти соціальної інфраструктури (загальноосвітні школи, дошкільні навчальні заклади, органи місцевого самоврядування, фельдшерсько-акушерські пункти, заклади культури), то пріоритети, механізми, система показників визначення ефективності мають бути визначені саме для цієї групи об'єктів. Об'єкти соціальної інфраструктури, які, в основному, фінансуються за рахунок місцевих бюджетів, мають стати наочним практичним посібником із впровадження заходів ЕЗ, підвищення ЕЕ та використання ВДЕ.

Основними стратегічними завданнями в сфері ЕЗ, ЕЕ та ВДЕ на сільських територіях доцільно визначити:

- зниження споживання ПЕР кінцевими споживачами;
- збільшення частки ВДЕ в структурі споживання ПЕР із забезпеченням максимальної частки місцевої енергетичної складової у використуваних ВДЕ;
- мінімізація негативного антропогенного локального та глобального впливу виробництва, переробки та споживання ПЕР на навколишнє середовище.

Основними механізмами вирішення стратегічних завдань в сфері ЕЗ, ЕЕ та ВДЕ на сільських територіях доцільно визначити, зокрема:

- реалізація заходів ЕЕ, підвищення ЕЕ та використання ВДЕ на об'єктах, які фінансуються за рахунок місцевих та державного бюджетів, має відбуватись не лише за рахунок цільових асигнувань із місцевого та державного бюджетів, а в більшій частині із залученням коштів третіх сторін, зокрема, в рамках різних форм публічно-приватного (державно-приватного) партнерства, державно-громадського партнерства, перформанс-контрактингу та т.і. Це дозволить збільшити темпи впровадження зазначених заходів в умовах обмежених фінансових ресурсів в державному та місцевому бюджетах, змістити роль місцевих органів влади із сфери операторів в сферу моніторингу та контролю, залучити місцеву громаду до визначення та вирішення завдань;

- зменшення обсягів підтримки використання викопного палива (природного газу та вугілля) для забезпечення потреб в опаленні установ, які фінансуються за рахунок місцевих бюджетів. Зокрема це стосується – відмови від фінансування будівництва нових, поступового скорочення обсягів реконструкції та модернізації існуючих джерел енергії, які використовують викопне паливо та фінансуються за рахунок місцевого бюджету;

- підтримку використання ВДЕ для забезпечення потреб в опаленні, гарячому водопостачанні та електрозабезпеченні установ, які фінансуються за рахунок місцевих бюджетів. Ці два заходи мають дати чіткий сигнал щодо політики органів місцевої влади в сфері ВДЕ;

- запровадження дієвого механізму стимулювання реалізації заходів ЕЗ, підвищення ЕЕ та використання ВДЕ в приватних домогосподарствах в умовах обмеженого фінансового ресурсу домогосподарств та недостатньої фінансової грамотності сільського населення для самостійного залучення необхідних ресурсів, а саме шляхом:

- o компенсації частини витрат приватних домогосподарств, пов'язаних із реалізацією таких заходів;

- o створення та запуску механізмів публічно-приватного (державно-приватного) партнерства із залученням приватних домогосподарств та організацій громад;

- o розробки механізмів спрямування витрат бюджетів всіх рівнів, пов'язаних із компенсацією витрат виробників та постачальників ПЕР із економічно необґрунтованими тарифами, на компенсацію частини витрат приватних домогосподарств, пов'язаних із реалізацією таких заходів;

- формування на базі об'єктів соціальної сфери, які фінансуються за рахунок місцевих бюджетів та на яких було запроваджено заходи ЕЗ, підвищення ЕЕ та використання ВДЕ, мережі інформаційно-демонстраційних стендів з метою поширення практичного досвіду впровадження технічних заходів в зазначеній сфері;

- проведення інформаційної-роз'яснювальної кампанії серед населення щодо збереження енергії;

- безумовне дотримання екологічного законодавства при виконанні будь-яких заходів ЕЗ, підвищення ЕЕ та використання ВДЕ;

- запровадження механізму страхування екологічних ризиків.

При вирішенні зазначених стратегічних завдань із використанням визначених механізмів слід виділити такі напрямки заходів з ЕЗ, підвищення ЕЕ та використання ВДЕ, які доцільно включити до ССР :

- термореновація приватних будинків та будівель соціальної сфери з метою зменшення питомих витрат теплової енергії для потреб опалення;

- заміна існуючих вугільних та газових котлів на котли на біомасі;

- встановлення сонячних колекторів для підігріву води для потреб гарячого водопостачання в приватних будинках, школах та дошкільних навчальних закладах;
- комплексні рішення із модернізації систем освітлення об'єктів соціальної сфери із заміною джерел освітлення на більш енергоефективні (світлодіодні джерела), впровадження системи підтримки сталої освітленості в залежності від рівня природної освітленості, автоматичних вимикачів освітлення в приміщеннях із періодичним перебування людей та встановлення сонячних батарей із акумуляцією електроенергії;
- встановлення систем на основі сонячних (фотоелектричних) панелей (із акумуляцією електроенергії) в приватних будинках, зокрема, розташованих у віддалених та гірських районах;
- побудова та розвиток в регіоні біопаливного кластеру(ів), який би дозволив створити стійку систему вирощування енергетичних культур, заготівлі, переробки та кондиціонування лісової, сільськогосподарської та енергетичної біомаси, мережі складів проміжного зберігання кондиційної біомаси, доставки кондиційної біомаси споживачам та переробки біомаси на теплову та електричну енергію із системою збору та утилізації золи.

На початковому етапі формування КСР та ССР в частині ЕЗ, ЕЕ та ВДЕ слід виділити низку підготовчих завдань, які потребують вирішення, та які доцільно розпочати вирішувати негайно:

- провести збір, аналіз та систематизацію енергетичних характеристик об'єктів, що споживають ПЕР та фінансуються із місцевого бюджету. Забезпечити систему безперервної підтримки зазначеної інформації в актуальному стані із збереженням історичних даних;
- створити та забезпечити систему збору, оперативного аналізу та збереження інформації про споживання ПЕР та іншої оперативної інформації за об'єктами, що фінансуються із місцевого бюджету;
- провести збір, аналіз та систематизацію інформації для формування бази даних наявності ВДЕ з врахуванням їх географічного розташування. Створення та підтримка в актуальному стані такої просторової бази даних дозволить покращити стратегічне планування та оперативне управління при використанні місцевих видів палива;
- розробити та запровадити систему показників для відслідковування ефективності реалізації визначених стратегічних завдань, та забезпечити збір вихідних даних та розрахунок базових значень для порівняння в ході реалізації ССР.

Висновки

Забезпечення збалансованого розвитку Івано-Франківської області, який би базувався на принципах сталого розвитку, потребує переосмислення де-факто домінуючої ідеології невпинного економічного зростання.

Першим кроком до комплексного розуміння та визначення стратегічних пріоритетів розвитку регіону, які будуть базуватися на принципах сталого розвитку, має стати формування Концепції сталого розвитку Івано-Франківської області та, на її основі, Стратегії сталого розвитку Івано-Франківської області на довготривалу перспективу.

Розвиток сільських територій регіону має зайняти чільне місце у Концепції та Стратегії. Скорочення споживання паливно-енергетичних ресурсів та збільшення використання відновлюваних джерел енергії, за умови безумовного дотримання екологічних норм та стандартів, має стати одним із головних пріоритетів розвитку сільських територій. Реалізація заходів в рамках такої стратегії дозволить підвищити енергетичну незалежність регіону, зменшити негативний вплив на навколишнє середовище, буде стимулювати подальший розвиток енергетичної та сервісної інфраструктури в регіоні в цілому та на селі, зокрема, а також збільшувати зайнятість населення, покращуючи таким чином соціальну ситуацію та економіку сільських територій.